

راهکارهای حمایت از فرزند آوری در راستای منویات مقام معظم رهبری

فاطمه فتحی

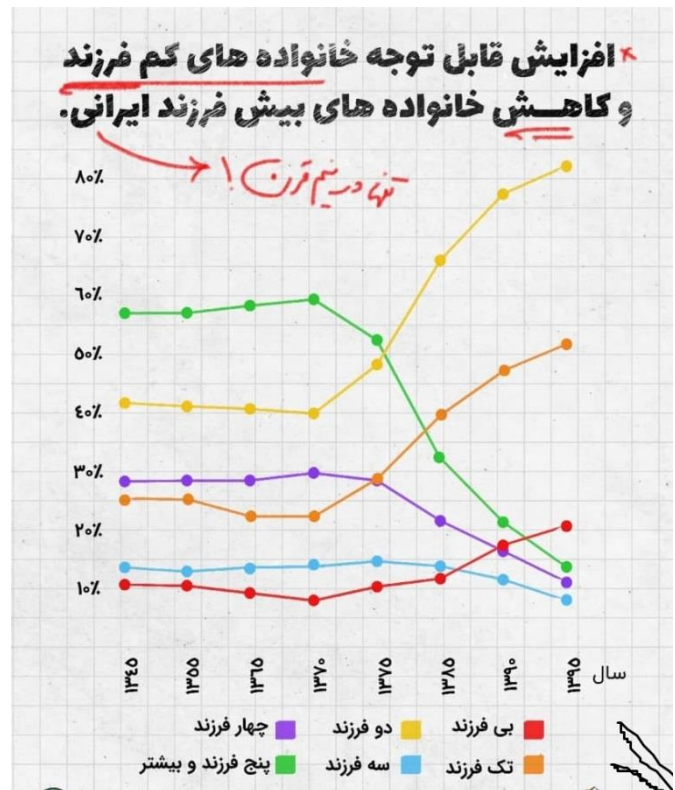
چکیده

کاهش شدید نرخ رشد جمعیت در سه دهه اخیر باعث نگرانی دانشمندان علم جمعیت و علوم اجتماعی و سیاست‌گزاران جامعه ایران شده است. در راس همه مقام معظم رهبری در سخنان خود به خطر کاهش و پیری جمعیت و لزوم افزایش مولید پرداخته و مدیران و قانون‌گزاران را به چاره اندیشی فرا خواندند. درنهایت سیاست‌های کلان جمعیتی از سوی ایشان ابلاغ شد که در آن به ترسیم راه‌ها و افق‌های مدیریت جمعیت اقدام شده است. در این مقاله با بیان مقدماتی به بررسی راهکارهای افزایش جمعیت بر اساس نظرات ایشان بویژه باتوجه به سیاستهای ابلاغی توجه شده است.

کلید واژه: فرزند آوری، کنترل جمعیت، سیاست‌های کلی جمعیت، پیری جمعیت

با اجرای سیاست کنترل جمعیت از سال ۱۳۶۵ شمسی و انتقال از باروری طبیعی به باروری کنترل شده؛ زاد و ولد کاهش مستمر یافت و هرم سنی جمعیت ایران که قبل از این همواره در طول تاریخ قاعده ای گسترده داشت، به سرعت رو به تغییر و انتقال از جوانی به سالخوردگی نهاد و انتظاری رود با وضعیت فعلی، این روند همچنان ادامه یابد (کلانتری، ۱۳۸۹، ص ۸۵). البته اجرای این سیاستها دمیدن در آتشی بود که تحولات روز افزون اجتماعی، تغییرات سبک زندگی و متاثر شدن از ارزشهای مادی دنیای حاضر به خودی خود در دامن ساختار اجتماعی جوامع بشری و نهاد خانواده قرار داده بود. کم رنگ شدن ارزشهای دینی، افزایش مشارکت اجتماعی، لحاظ منافع اقتصادی و عدم پذیرش اجتماعی عواملی بود که به تغییر روابط و مناسبات اجتماعی منجر شد و با کم کردن نقش خانواده علاوه بر بحرانهای مختلف اجتماعی کاهش نرخ رشد جمعیت را نیز به دنبال آورد. کاهش فرزند آوری خود دارای اثرات مخربی است که از ابعاد گوناگون جامعه بشری را تهدید می کند. آسیب انقطاع نسل فقط بخاطر عدم تداوم نسل بشر و متوجه آیندگان نیست بلکه افراد فعلی اجتماع را نیز دچار خسارت و نقصان خواهد کرد. جامعه پیر همانند یک فرد فرتوت است که دیگر نه قدرت پرورش و بالندگی و توسعه اجتماعی و نه حتی نگهداری از خود و حفظ وضع موجود را دارد و چاره ای جز اضمحلال و نابودی برایش متصور نیست.

بعد از دو دهه از اجرای سیاستهای کنترل جمعیت دانشمندان و کارشناسان جمعیت با مشاهده کاهش شدید باروری و مشکلاتی که جوامع دیگر بدان دچار شده بودند و برای جبران، برنامه های افزایش جمعیت را دنبال می کردند ناگهان به خود آمده و به هشدار پرداختند. نمودار زیر نشان دهنده تغییرات شدید و افت جمعیت فرزندان در ایران است:

(خبرگزاری مهر به نقل از سایت خبری تحلیلی الف گروه عکس الف، ۳ آذر ۱۴۰۰، ۱۱:۲۵)

مقام معظم رهبری از ۱۳۹۰ شمسی در سخنرانی های متعدد و در زمانهای مختلف به این امر توجه و توصیه به مدیران و سیاستگذاران را آغاز نمود تا سرانجام به ابلاغ سیاستهای کلی جمعیتی از جمله تاکید بر افزایش باروری منجر گردید. این مقاله مبتنی بر بیانات ایشان لزوم افزایش جمعیت و موانع و راهکارهای ازدیاد جمعیت را بررسی می نماید.

لزوم رشد جمعیت و موانع آن از دیدگاه مقام معظم رهبری

به طور طبیعی در دین اسلام به امر ازدواج و تشکیل خانواده سفارش شده و فرزند اوری تاکید شده است. جوامع انسانی با اظطرار یا اختیار می توانند با این امور را ازدیاد یا کاهش دهند. گاهی سیاستگذاران یک جامعه مجاب می شوند که تولید نسل را کاهش دهند ولی باید مراقب باشند که این کنترل از دست خارج نشده و بهنگام دوباره نرخ رشد عادی گردد. دانشمندان

ایرانی در دهه شصت شمسی به این نتیجه رسیدند که لازم است رشد جمعیت کنترل و کاهش یابد. به نظر رهبری «سیاست تحدید نسل در یک برهه ای از زمان درست بود؛ یک اهدافی هم برایش معین کردند. آن طوری که افراد متخصص و عالم و کارشناسان علمی این قسمت تحقیق و بررسی کردند و گزارش دادند، ما در سال ۷۱ به همان مقاصدی که از تحدید نسل وجود داشت، رسیدیم. از سال ۷۱ به این طرف، باید سیاست را تغییر می دادیم؛ خطا کردیم، تغییر ندادیم (امام خامنه ای ۳ / ۵ / ۱۳۹۰). نتیجه این سیاست و عدم مهار به موقع آن سبب شد که ایران از منظر میزان کلی باروری در رده ۱۱۹ در بین کشورهای جهان قرار گیرد (خبرگزاری جمهوری اسلامی ۴ شهریور ۱۳۹۹).

داشتن جمعیتی جوان و بانشاط و آماده به اشتغال و کار است که در عرصه فردی، خانوادگی، اجتماعی و حاکمیتی بتواند اهداف کشور را به سرمنزل مقصود برساند. در دنیای امروز کشورهایی مانند چین که یک و نیم میلیارد نفر جمعیت دارند سیاست تک فرزندی را کنار گذاشته اند تا بتوانند مؤلفه های قدرت خود را حفظ کنند. دلیل اصلی اینکه جوانی جمعیت مهم است این است که اگر بخواهیم در عرصه های مختلف کشور پیشرفت کنیم زمانی این پیشرفت حاصل می شود که جمعیت جوان داشته باشیم

در کنار ابعاد سیاسی، اقتصادی، علمی، فرهنگی و سیاسی مسئله جمعیت در ایجاد اقتدار تأثیر زیادی دارد (امام خامنه ای ۱۳/۰۶/۱۳۹۳) بلکه عامل جمعیت در هریک از ابعاد فوق موثر بوده و آنها را تقویت نموده و نیروی لازم برای توسعه آنها را فراهم می کند (همان، ۰/۰۱/۱۳۹۹).

گذشتگان روی مسئله جمعیت به عنوان یکی از مؤلفه های قدرت اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی حساب می کردند. در دنیای امروز نیز مؤلفه اصلی قدرت در جوامع و کشورها جمعیت آن است. این مؤلفه قدرت طبیعتاً از طریق جمعیت سالمند حاصل نمی شود زیرا سالمندی جمعیت

باعث تحمیل هزینه به جامعه می‌شود و آنچه به حفظ اقتدار ملی کمک می‌کند، جمعیت جوان ابزار قدرت و پیشرفت است و از دست دادن آن کاهش این‌ها را به دنبال می‌آورد (ادرس). وقتی که عده زیاد است، افراد صالح در آن قهراً زیاده‌ترند، توانایی‌ها بیشتر و نیروی انسانی راقی‌تر است؛ طبیعی است که جمعیت کم، مقهور واقع می‌شود (همان، ۱۳۹۸/۰۱/۰۶). جوان بودن جمعیت و فرزندآوری موجب نشاط و سرزندگی دوری از افسردگی است. تقویت مسولیت‌پذیری، ایجاد پیوندهای اجتماعی نسبی و سببی، پرورش شخصیت افراد جامعه و هویت بخشی؛ و از منظر دینی نیز موجب یرکت و رزق و سعادت معنوی است. این امور موجب اعتبار بخشی به جامعه و اسایش روانی آنهاست. در جامعه‌ای که فرزندآوری کاهش یابد، خانواده‌ها و شخصیت افراد در معرض آسیب قرار می‌گیرند (پناهی، ۱۳۹۵، ص ۶۲-۳۳).

حل مسائل اجتماعی زمانبر بوده و نیاز به تجمیع اراده‌های عمومی دارد. اقناع مردم و تغییر عادات و رفتار آنها آسان نیست. این امور باید با برنامه و همت انجام شود. بگفته رهبری: امروز باید این خطا را جبران کنیم. کشور باید نگذارد که غلبه نسل جوان و نمای زیبای جوانی در کشور از بین برود؛ آن طوری که کارشناس‌ها بررسی علمی و دقیق کردند اگر به همین ترتیب پیش برویم از بین خواهد رفت؛ اینها کارهای علمی و دقیق کارشناسی شده است. اگر چنانچه با همین وضع پیش برویم، تا چند سال دیگر نسل جوان ما کم خواهد شد - که امروز قاعده جمعیتی ما جوان است - و به تدریج دچار پیری خواهیم شد؛ بعد از گذشت چند سال، جمعیت کشور هم کاهش پیدا خواهد کرد؛ چون پیری جمعیت با کاهش زاد و ولد همراه است. (امام خامنه‌ای، ۱۳/۰۵/۱۳۹۰)

ایجاد برخی انگاره‌های ذهنی و دوگانه‌ها نیز باعث شده که افراد کمتر به سمت فرزندآوری سوق پیدا کنند؛ برای مثال دوگانه تحصیل و ازدواج، ادامه تحصیل و فرزندآوری، اشتغال و فرزندآوری و... از جمله دوگانه‌های کاذبی است که در ذهن برخی افراد جا افتاده است. سیاستگذاری‌های اشتباه نیز این‌ها را تشدید کرده است؛ زیرا بسیاری از زنان با فرزنددار شدن، از کار و تحصیل باز می‌مانند؛ یا مثلاً تا پیش از این زنان پزشکی که می‌خواستند در دوره دستیاری پزشکی تحصیل کنند دچار محدودیت‌هایی بودند و نمی‌توانستند از حقوق و مزایا در دوران مرخصی زایمان بهره‌مند شوند. انگاره‌های غلط دیگری نیز وجود دارد. نظیر میل به ازدواج در سن بالا؛. روانشناسان می‌گویند تا قبل از ۲۵ سالگی مرحله شور عاطفی است به این معنا که دختر و پسر خیلی حسابگر نیستند و سختگیری بی حد و اندازه در انتخاب شریک زندگی ندارند درحالی که در سنین بالاتر سختگیری افراد افزایش می‌یابد و ازدواج سخت‌تر می‌شود. ازدواج بدون نیاز به فرزند و یا تأخیر در فرزندآوری پس از ازدواج، در حالی که هرچه در سال‌های اول زندگی فرزندآوری رخ بدهد شانس تشخیص ناباروری و درمان به هنگام آن افزایش می‌یابد.

فاصله زیاد بین فرزندان؛ محدود کردن بارداری به بالای ۲۰ و زیر ۳۵ سال؛ بارداری براساس برنامه ریزی و جلوگیری از بارداری‌های ناخواسته و تصور اینکه پیشگیری‌ها خطری ندارند یا تأخیر در بارداری مشکلی ایجاد نمی‌کند، همه از موارد دیگر باورهای غلط است که دانشمندان به آن تذکر داده و خطرات آن را برشمرده‌اند (-خبرگزاری تسنیم، ۲۴ آبان ۱۴۰۱)

تأثیر فرهنگ بویژه گرایشهای دینی بر مقابله با موانع فرزندآوری

امروزه مشکلات اقتصادی مانع فرزندآوری معرفی می‌شود ولی با بررسی دقیق‌تر این نتیجه حاصل می‌شود که باورهای ذهنی، سبک زندگی و رفتارهای خود ساخته ما باعث اصلی است. تجمل گرایی و اسراف و روی آوردن به مصرفهای غیر ضروری موجب از دست رفتن موارد ضروری تر و مهمتر شده است. رفع و حل این مشکلات نیاز به

اصلاح نگرش و فرهنگ سازی دارد و نمی توان این موارد را صرفا با عامل اقتصاد حل کرد. چه بسا خانواده هایی که از رفاه بالا برخوردار هستند ولی رغبت بهک فرزند اوری نشان نمی دهند. باید در ذهن جامعه و افراد ارزش فرزند اوری و اقبال به ان را افزایش داد. اصلاح بینش و ارزشمند نمودن تکثر فرزند نیاز به تصحیح باورها دارد. باید نهاد خانواده ارج نهاده شود و سن ازدواج مناسب و فرزند اوری به موقع و به تعداد ثروت و ارزش تلقی شود. مشارکت فعال اجتماعی و نقش هایی که زنان و مردان در اجتماع می پذیرند و نیز ارزش های فعلی اجتماعی باعث عدم رغبت به فرزند اوری است. آنچه که میتواند فرزند اوری را با مشارکت اجتماعی همراه واز دو گانه انگاریهای غلط جلوگیری نماید عامل فرهنگ است. اگر عواملی مانند ترس اجتماعی و فقدان ارزش اجتماعی فرزند اوری تبدیل به هویت و اعتبار و احترام گردد سیاست گزاران مجبورند مشارکت اجتماعی را به گونه ای تسهیل کنند که در راستای حمایت از خانواده و تولید نسل قرار گیرد.

- مهمترین عامل بویژه در جامعه اسلامی ایرانی برای ایجاد باور نسبت به اهتمام به خانواده و فرزند اوری تعمیق گرایشات دینی و تقویت باورهای اسلامی است. حتی در یک تحقیقی در سال ۱۳۹۹ در خانواده های مکزیکی و امریکایی انجام شد نشان داد که مذهب عامل قوی در تحت تاثیر قرار دادن رفتارهای افراد است و میزان باروری افراد تحت تاثیر مذهب در این جوامع بالاتر بوده است (صمد). همچنین بر اساس تحقیقی که در جامعه ایرانی انجام شد به این نتیجه رسید که عامل عدم موفقیت کنترل نسل در رژیم گذشته در واقع بخاطر عدم تایید این سیاست توسط علما و روحانیون بوده است و اگر از سال ۱۳۶۵ به بعد این سیاست موفق شد بخاطر گسترش سواد یا شبکه بهداشت نبود بلکه

حمایت و موافقت علما با کنترل نسل و روش های ان بوده است (کاوه فیروز، ۱۳۶۷). تحقیقاتی که در شیراز انجام شد نیز نشان می داد سطح اعتقادات پیاپین مذهبی باعث کاهش سطح باروری میشود (طاهری ۱۳۸۳). عامل اصلی تكثر نسل در میان اهل تسنن نیز همین عامل مذهب است (پریزاد وحسنی، ۱۳۸۲).

دین نقش بزرگی در فرهنگ ایفا می نماید و می تواند از ابعاد مختلف در رفتار و بینش اجتماع موثر باشد. تغییر ارزشهای اقتصادی و جلوگیری از تجملات و اسراف، ایجاد ارزش برای فرزند اوری از کارکردهای دین است. «ما نباید تصوّر بکنیم که حتماً بایستی یک نفری یک خانه ی ملکی داشته باشد، یک شغل درآمداری داشته باشد، بعد ازدواج بکند؛ نه، إِنَّ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِيهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ؛ این عوامل کاهش جمعیت و موجبات افزایش جمعیت به نحو مطلوب و با اعتدال متناسب، درست سنجیده بشود، مطرح بشود تا افکار نخبگان اقناع بشود. در این زمینه عامه ی مردم، متدینین و متعبدها، وقتی گفته میشود، میروند سراغ باروری بیشتر و قبول میکنند؛ لکن عموم جامعه باید قانع بشوند، باید مسئله را قبول کنند؛ اگر نخبگان قبول کردند، کار سهل میشود، کار فرهنگ سازی آسان میشود (امام خامنه ای، ۱۳۹۲/۰۸/۰۶). مقام معظم رهبری نیز به نقش علما و نخبگان در این زمینه تاکید کرده اند: «ما باید بتوانیم در سطوح مختلف، نسبت به باورها طرحهای تبیینی و اقناعی داشته باشیم؛ علمای ما، سازمانهای فرهنگی ما، سازمانهای تبلیغاتی ما، گویندگان ما، صداوسیما ما باید بتوانند این باورها را در ذهن مردم تثبیت کنند و تعمیق کنند که البته ارتباط مستقیم علما با مردم، یک عامل و عنصر بی بدیلی است؛ هیچ چیزی جای این را نمیگیرد، هیچ چیزی؛ حتی صداوسیما که یک رسانه ی فراگیر است، نمیتواند جای ارتباط مستقیم علما و متفکرین دینی را با مردم بگیرد. (همان، ۱۳۹۳/۰۶/۱۳)

نتیجه گیری

امروز یکی از مشکلات جامعه‌ی ما کاهش شدید نرخ رشد جمعیت است که در آینده ای نزدیک آسیبهای بزرگی را ایجاد میکند. این مشکل ناشی از مسائل و بحرانهایی است که امروزه گریبانگیر جامعه است. عدم رغبت به تشکیل خانواده و ظهور سبکهای جدید ارتباط و عدم میل به فرزندآوری عامل کاهش تولید نسل است. این مشکلات ریشه اصلی اش در اقتصاد نیست هرچند عامل اقتصادی نیز موثر است و باید توسط جامعه و دولت ها حل شود. اما عامل اصلی کبه رفع این مشکل و حتی به رفع عامل اقتصادی نیز کمک میکند. «اینها فرهنگ سازی لازم دارد؛ فرهنگ سازی دست شما است. تشکیل خانواده فرهنگ سازی میخواهد، ازدواج آسان فرهنگ سازی میخواهد، سخت گیری نکردن در امر ازدواج فرهنگ سازی لازم دارد؛ این فرهنگ سازی از شما برمی آید (امام خامنه ای ۲۶/۱۱/۱۳۹۸) باید جامعه بپذیرد که «فرزندآوری یکی از مهمترین مجاهدتهای زنان و وظائف زنان است؛ چون فرزندآوری در حقیقت هنر زن است» (همان، ۱۱/۰۲/۱۳۹۲). جامعه با کم رنگ شدن نهاد خانواده یا با بی فرزندی و کم فرزندی دچار عوارض ناپسند اجتماعی و فرهنگی میگردد. اگر تلاش همه جانبه برای ازدواج بهنگام و بدون تأخیر و فرزندآوری و تکثیر نسل که جزو نیازهای حیاتی امروز کشور و فردای کشور است انجام نشود علاوه بر بحرانهای دیگر اجتماعی و اخلاقی جامعه دچار سالخوردگی میگردد و دیگر حتی توان بر طرف کردن مشکلات را نیز نخواهد داشت. این خطری است که آینده جامعه ایرانی را تهدید میکند. اجرای سیاستهای کلی بوسیله اصلاح نگرش فرهنگی تعمی باورهای دینی و اهتمام مردم ومسئولان تنها را برون رفت از این مشکل اجتماعی است که تبعات آن دامن همه افراد را خواهد گرفت.

فهرست منابع

قران کریم

پریزاد، محمد جواد و حسینی، غلامرضا، مقایسه شاخص های جمعیتی در میان زنان. استان خراسان، ۱۳۸۲،
خراسان

پناهی، علی احمد، نگاهی به فواید واثار فرزند اوری در آموزه های دینی، فصل نامه اخلاق
، سال ۶، شماره ۲۱، بهار ۱۳۹۵

شعیری، محمد، جامع الاخبار، نرم افزار جامع الاحادیث.

سامانه رهبر معظم انقلاب. فیش های مرتبط با فرزند اوری

خبرگزاری تسنیم ۲۴ آبان ۱۴۰۱ - ۰۸:۲۲

خبرگزاری جمهوری اسلامی ۴ شهریور ۱۳۹۹

کاوه فیروز، زینب، بررسی سیاستهای کنترل جمعیت در چند دهه اخیر و تاثیر آن در باروری، پایان نام ۱۳۷۶
کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران

کلانتری، صمد، بررسی جامعه شناختی گرایش به فرزند اوری، مجله جامعه شناسی کاربردی، سال ۲۱،
شماره ۱، ۱۳۸۹

طاهریان فرد، طیبه، بررسی عوامل موثر بر تغییر نگرش دو نسل از زنان شیراز در باره باروری، ایان نامه
کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳، دانشگاه شیراز